

Politička socijalizacija seoske omladine

Dr Ivan Šiber

Formiranje ličnosti pojedinca u socijalnom kontekstu, uklapanje u taj kontekst, preuzimanje postojećih vrijednosti i normi ponašanja od strane pojedinca, kao i sistematsko djelovanje društva na pojedinca, nazivamo procesom socijalizacije. To je proces interakcije u kojemu se pojedinac socijalizira i biva socijaliziran.

Pošto živimo u političkom društvu, u kojemu je politika mogućnost i prepreka zadovoljavanju cijeloga niza osnovnih i sekundarnih ljudskih potreba, problem političke socijalizacije, kao specifična dio općeg procesa socijalizacije, od razumljivog je interesa. Političku socijalizaciju možemo odrediti kao proces putem kojega se u strukturu ličnosti pojedinca inkorporiraju politički relevantni stavovi i oblici ponašanja.

Koji su to procesi, sadržaji, nosioci u našem društvu koji djeluju na mlađu generaciju (jer i pored toga što je proces socijalizacije djelatna tokom cijelog života, ipak je on najznačajniji u mlađe generacije, gdje se stvaraju određene osnove i okviri prosuđivanja koji uvjetuju kasnije sadržaje), s kakvim rezultatom, koji su to aspekti socijalnog položaja, tradicije, sistematskog utjecaja koji sprečavaju, odnosno olakšavaju prihvatanje aktualnih društvenih vrednota? To su pitanja, kao i brojna druga, koja nisu bila predmetom sistematičnijih istraživanja, tako da ostaju otvorena kako za cijelu mlađu generaciju tako i za seosku omladinu.

Seoska se omladina nalazi u specifičnom društvenom položaju u kojemu su prisutni mnogi elementi, koji inače nisu toliko značajni u drugih dijelova generacije. O tim elementima socijalnog položaja govorit ćemo kroz analizu pojedinih aspekata političke socijalizacije i mogućnosti njihove analize u okviru provedenog istraživanja.

U ovome radu izložit ćemo rezultate istraživanja s obzirom na četiri osnovne grupe problema: *nosioci* političke socijalizacije, *sadržaji* političke socijalizacije, politička angažiranost i odnos nosilaca socijalizacije, odgovarajućeg sadržaja i političke angažiranosti.

NOSIOCI POLITIČKE SOCIJALIZACIJE

Procesi političke socijalizacije nužno se odvijaju u određenoj socijalnoj sredini koja služi kao osnova i poticaj za usvajanje određene orijentacije. Položaj pojedinca u socijalnoj strukturi u velikoj mjeri određuje koju će vrstu političkog iskustva i znanja on usvojiti. Grupa u kojoj se pojedinac nalazi služi mu kao referencija, odnosno određeni konceptualni filter za razumijevanje svijeta politike. Društvene suprotnosti, vrijednosti i usmjerenja prenose se na pojedinca političkom socijalizacijom u okviru nekih užih grupa i institucionalnih oblika socijalizacije.

Možemo razlikovati *primarne*, nestrukturirane, personalizirane i *sekundarne*, institucionalizirane oblike socijalizacije.

1. Primarni oblici su takvi u kojima se formiraju određene vrijednosti i oblici ponašanja u neposrednom dodiru s drugim ljudima:

a) *obitelj* je osnovni nosilac političke socijalizacije, pogotovo u sredinama kao što je seoska gdje je moguća veća socijalna kontrola — zbog zatvorenosti, nepostojanja drugih utjecaja i poteškoća u socijalnoj pokretljivosti.

U okviru obitelji dolazi do razvoja dječje *samoidentifikacije*, razvija se općenito *ličnost djeteta*, dolazi do procesa *imitacije* putem kojega se usvaja vrijednosni sistem i, možda najvažnije, obitelj stavlja dijete u *određeni položaj* u socijalnoj strukturi.

b) *grupe prijatelja* — oblik su primarnih grupa, sastavljenih od pojedinaca koji dijele približno isti socijalni status; one su homogene s obzirom na dob. U određenoj dobi (pubertet) izrazita je potreba za prihvaćanjem, koja služi kao koheziona snaga tih grupa, pa takve grupe tada zamjenjuju utjecaj i roditelja i učitelja, i postaju izvor informacija i stavova.

2. Pod sekundarnim, odnosno institucionaliziranim nosiocima političke socijalizacije podrazumijevamo nosioce koji djeluju kao institucije, s određenim ciljem i programom. S obzirom na seosku sredinu, mogli bismo ukazati na slijedeće nosioce:

a) *škola* — pored informativnog sadržaja ima za cilj i formiranje ličnosti, u čemu je politička socijalizacija svakako veoma prisutna. Ona je na izvjestan način »zajednički faktor« socijalizacije, pošto nastoji dati isti sadržaj pripadnicima, tražeći stvaranju zajedničkog, društvenopoželjnog vrijednosnog sistema;

b) *društveno-političke organizacije* — djeluju usmjeravajuće na mlađu generaciju, prvenstveno putem neposredne političke akcije, ali također i kao institucionalizirani nosioci vrijednosti društveno-političkog sistema;

c) *sredstva masovnog komuniciranja* — nezaobilazna su činjenica suvremenog društva, a djeluju slično kao i škola, kao integrativan faktor i nosilac vrijednosti našega društva; prvenstveno razvojem televizije ta su sredstva postala nezaobilazan faktor utjecaja na najširu javnost;

d) *crkva* — koliko god ona bila odvojena od države, ona djeluje kao nosilac političke socijalizacije. Njezino bismo djelovanje mogli podijeliti u slijedeće oblike:

— propovjedajući određeni religijski sistem vrijednosti ona djeluje na formiranje ličnosti, tako da se stečeni oblici vrednovanja prenose i na političku sferu — posredna socijalizacija;

— zastupajući određene ideje ona se neposredno miješa i u političke probleme;

— izražavajući spremnost da posluži kao »društveno dozvoljen oblik«, ona često implicitno ispoljava nezadovoljstvo društveno-političkim sistemom.

3. Pored primarnih i sekundarnih nosilaca političke socijalizacije valja imati na umu da na formiranje političke ličnosti djeluju i sâm pojedinac — kroz svoje neposredno iskustvo i aktivnost.

S obzirom na navedene potencijalne nosioce političke socijalizacije, javljaju se dva osnovna problema istraživanja:

1. kakav je njihov međusoban odnos — u smislu prioriteta,

2. kakva je povezanost pojedinog nosioca političke socijalizacije s određenim osobinama seoske sredine i samoga ispitanika.

1. Prioritet nosilaca političke socijalizacije

Osnovna pretpostavka u vezi s ovim problemom istraživanja jest da je još uvijek dominantna uloga obitelji. Ta se pretpostavka zasniva na mišljenju da su naše seoske sredine još uvijek veoma tradicionalne, s naglašenom ulogom roditelja, posebno oca, s relativno niskom obrazovnom strukturom, koja bi vjerojatno mogla biti osnovom prevazilaženja tradicionalnih odnosa, i da su one ujedno homogene socijalne strukture u kojima je moguća neposredna kontrola, a prema tome i odgovarajuća sankcija.

Nosioce političke socijalizacije operacionalizirali smo dvojako — s obzirom na vrstu nosilaca, te s obzirom na pojedinca kao nosioca. I u jednoj i u drugoj operacionalizaciji nastojali smo sačuvati mogućnost usporedbe primarnih i sekundarnih nosilaca.

Tabela 1

Nosioci političke socijalizacije — ukupno u %

— sredstva masovnih komunikacija	27,8
— roditelji	23,0
— škola	21,8
— osobno iskustvo	11,0
— drugovi	7,6
— društveno-političke organizacije	4,4
— čitanje knjiga, predavanja i sl.	3,8
— djelovanje crkve	0,5

Osnovna pretpostavka u vezi s ovim dijelom istraživanja *nije se pokazala točnom*. Roditelji ne samo da nisu izrazito dominantni nosioci političke socijalizacije već su, na osnovi izjava ispitanika, manje utjecajni od sredstava masovnog komuniciranja, s otprilike sličnim utjecajem kakav ima škola. Međutim, u interpretaciji ovih rezultata moramo biti krajnje oprezni. Naime, mi nismo istraživali stvarne nosioce utjecaja, odnosno koji je od nosilaca bio djelatniji u formiranju političke ličnosti pojedinca, već mišljenje pojedinca o tim nosiocima, što može biti rezultat i željene a ne samo stvarne situacije. Za pretpostaviti je da je utjecaj roditelja znatno veći nego što to odgovori ispitanika kazuju, ali i sama činjenica da mlađi u selu navode druge nosioce kao djelatnije od svojih roditelja, značajna je, jer označava veću »poželjnost« sadržaja sredstava masovnih komunikacija i škole, što znači i izvjesno su-

protstavljane sadržajima čiji su nosioci roditelji. U svakom slučaju, bez obzira koju od interpretacija prihvatili, da li realnost dobivenih podataka ili samo poželjnost sadržaja drugih nosilaca, činjenica je da utjecaj roditelja — bilo na realnom bilo na željenom planu — slabi, što ujedno označava da su mlađi u selu otvoreni utjecaju suvremenoga društva. Moramo upozoriti da ovakva interpretacija ima slabost u određenoj polaznoj pretpostavci, koja je vrijednosno zasićena, odnosno u tvrdnji da su sadržaji institucionalnih nosilaca političke socijalizacije prihvatljiviji i napredniji od sadržaja koje daju roditelji. Ipak, čini nam se prihvatljivijim davati takve vrijednosne interpretacije nego se zadržavati na pukoj deskripciji, tim više što one imaju svoje opravdanje u kretanjima suvremenog društva. U svakom slučaju navedeni rezultati ujedno ukazuju na ogromnu odgovornost institucionalnih oblika socijalizacije, prvenstveno sredstava masovnog komuniciranja, u formiranju mlađe generacije u selu.

Ako sve nosioce političke socijalizacije grupiramo u tri osnovne skupine (primarni, sekundarni i osobna aktivnost), još se izrazitije vidi dominacija sekundarnih nosilaca političke socijalizacije. No da vidimo i njihov uspoređan odnos:

— primarni nosioci	30,6
— sekundarni nosioci	54,5
— osobna aktivnost	14,8.

Na žalost, ne raspoložemo podacima za urbane sredine, a koji bi svakako pružili potpuniju sliku i omogućili primjereniju interpretaciju ovih podataka. No i ovako dati oni sami za sebe ukazuju da pretpostavke o tradicionalnim odnosima u seoskim sredinama treba staviti u pitanje.

Tabela 2
Nosioci političke socijalizacije — pojedinci

— otac	26,7
— nastavnik	26,4
— prijatelj	12,9
— ostalo	11,7
— rukovodilac društveno-političke organizacije	10,3
— majka	6,8
— član obitelji	4,3
— svećenik	1,0

U ovoj tabeli nisu obuhvaćena sredstva masovnog komuniciranja, jer nisu personalizirana, tako da su ispitanici morali birati između modaliteta koji nisu sadržavali najčešće nosioce utjecaja masovne komunikacije. To i jest razlog što su pojedini nosioci u ovoj tabeli dobili znatno veću frekvenciju, ali je osnovna struktura odgovora ipak ostala ista. Istina, izbor pojedinca iz okvira obitelji je znatno porastao (otac, majka, član obitelji — 37,8), ali još uvijek ne toliko koliko bi se moglo očekivati u odsutnoj mogućnosti izbora masovnih komunikacija. Interesantno je da se veoma često bira rukovodilac neke društveno-političke organizacije kao ona osoba koja je odlučujuće djelovala na političku orijentaciju, što navodi svaki deseti ispitanik, dok se za društveno-

-političke organizacije općenito odlučuje samo 4,4% ispitanika. To samo potvrđuje važnost djelovanja pojedinca kao nosioca ideja i utjecaja pojedine organizacije.

I pored pretpostavke o značajnom djelovanju crkve kao nosioca političkih vrijednosti, naši rezultati to ne potvrđuju. Naravno, ovdje treba imati na umu i određeni vrijednosni sistem koji djeluje prilikom davanja odgovora u neposrednoj interakciji anketara i ispitanika, i koji je vjerojatno djelovao na izbjegavanje toga odgovora i onda kada bi on bio »pravi« odgovor. Za analizu ovako osjetljive problematike nisu baš primjerena istraživanja ovakve vrste, što ne znači da njihovi podaci ne mogu poslužiti kao osnova i pretpostavka drugim istraživanjima.

U okviru obitelji očita je dominacija utjecaja oca, što je svakako rezultat kako opće tradicije i hijerarhije u obitelji tako i samog istraživanja fenomena — politike, koja je (ne samo u selu), još uvijek područje u kojemu žene manje učestvuju.

Slaganje između skupnih i personalnih nosilaca utjecaja veoma je veliko ($C = 0,726$), što ukazuje na dosljednost dobivenih podataka, tim prije što kategorije nisu jednake. Kao primjer možemo navesti da oni pojedinci koji su naveli da su roditelji imali odlučujući utjecaj na njihovu političku orijentaciju, u 87% slučajeva navode nekoga člana porodice među personaliziranim nosiocima. A kad je u pitanju utjecaj škole, pojedinci su uglavnom navodili nastavnike kao personalizirane nosioce itd. Odgovori u tabeli 1 govore o utjecaju sredstava masovnog komuniciranja, u personaliziranih su se nosilaca uglavnom distribuirali na kategoriju »nastavnik« i »rukovodilac«, a samo manjim dijelom na nekog člana obitelji.

2. Nosioci političke socijalizacije i osobine sela

Politička socijalizacija odvija se na općedruštvenom i individualnom planu. Pošto je jedna od značajki seoske sredine, za razliku urbane, relativno homogena socijalna sredina, što znači velik broj interakcija, postojanje određenih vrijednosti i normi ponašanja na nivou cjeline, grupni pritisak i socijalna kontrola, moguće je i potrebno sadržaje i nosioce političke socijalizacije promatrati u odnosu na socioekonomske osobine cjeline, što znači određeni *ekološki pristup*.

U ranijoj smo analizi pokazali da su osnovni nosioci utjecaja sredstva masovnih komunikacija, škola i porodica, s time da smo posebno naglasili ulogu porodice u političkoj socijalizaciji kao, po našem mišljenju, nosioca tradicije i vezanosti mlađe generacije uz ranije vrednote, način života i odnose. Upravo ćemo se zato u ovom dijelu analize zadržati na podacima o navođenju uloge porodice, nasuprot ostalim nosiocima socijalizacije, s obzirom na neke osobine seoske sredine.

Analizirane osobine su regija, udio poljoprivrednog stanovništva, prometna izoliranost i nacionalni sastav. Razlozi za uzimanjem upravo tih osobina nalaze se u očekivanjima da će postojati značajne razlike s obzirom na pojedine dijelove SR Hrvatske, a unutar njih s obzirom na različite osobine sela, tradiciju, određene subkulture; nadalje, da će sredine u kojima je veći postotak aktivnog stanovništva u radnom odnosu biti otvorenije, da će povezivanje sela s urbanim centrima djelovati na kidanje tradicionalnih odnosa dje-

ce i roditelja, te da će nacionalni sastav sela (s obzirom na kulturne i religijske tradicije), također pokazati razlike u odnosu djece i roditelja. Dok su se prve dvije pretpostavke i potvrdile, ostale dvije nemaju potvrdu u rezultatima istraživanja. Kod prometne izoliranosti teško je reći da li stvarno izoliranost nije povezana s nosiocima političke socijalizacije, ili je možda slabo operacionaliziran pojam izoliranosti, odnosno da je dat u nedovoljno osjetljivim kategorijama. Što se tiče nacionalnog sastava sela, mislimo da je moguće prihvatiti zaključak da u seoskim sredinama u različitim nacionalnosti ne postoje razlike s obzirom na ulogu roditelja kao nosilaca političke socijalizacije.

Podaci o postotku zaposlenoga aktivnog stanovništva u selu i utjecaj roditelja kao nosilaca političke socijalizacije potvrdili su polaznu pretpostavku, mada ne u onoj mjeri kako bi se eventualno moglo očekivati. U sredinama u kojima je broj zaposlenog aktivnog stanovništva manji od 60%, mladi u 24,3% slučajeva izjavljuju da su roditelji imali odlučujući utjecaj, za razliku od sredina s preko 60% aktivnog stanovništva gdje samo 15,3% mladih naglašava takav utjecaj roditelja.

S obzirom na regiju razlike su znatnije, što se vidi iz tabele 3.

Tabela 3

Regija i % utjecaja roditelja

Lička regija	33,7
Dalmatinska regija	32,6
Bilogorsko-podravska regija	22,5
Zagrebačka regija	22,1
Slavonska regija	21,3
Kvarnersko-goranska regija	14,0
Zagorsko-međimurska regija	13,5
Istarska regija	10,4

Podaci pokazuju da se regije na izvjestan način grupiraju u tri skupine, koje su međusobno dosta različite. Najveći utjecaj roditelja zapažamo u ličkoj i dalmatinskoj regiji. Treba odmah napomenuti da dalmatinska regija obuhvaća uglavnom seoske sredine iz Dalmatinske zagore, što znači sličan geografski, kulturni i tradicionalni profil, a što se izrazilo i u sličnosti rezultata s ličkom regijom. Slijedeću grupu čine regije koje su također prostorno bliske, što vjerojatno uvjetuje i sličnost odnosa u okviru porodice, kao rezultata razvoja pojedinih krajeva republike. Skupina u kojoj je utjecaj roditelja najmanji sadržava opet jednu prostornu cjelinu (Istru i kvarnersko-goransku regiju), s time da je sličan utjecaj roditelja i u zagorsko-međimurskoj regiji. Ta regija je jedini izuzetak iz prostornog grupiranja regija s obzirom na utjecaj roditelja. Upravo ta podudarnost između pojedinih regija koje su prostorno bliske (što vjerojatno znači i slične) daje određenu težinu konstatiranim rezultatima, tako da ih možemo smatrati pouzdanima. Koje su pak osobine u okviru pojedine regije (ili skupine regija) utjecale na dobivene rezultate o odnosima roditelja i političke socijalizacije mladih, teško je reći. Vjerojatno je to niz međusobno isprepletenih faktora, od tradicije, do obrazovnog nivoa pojedinih regija, vrste proizvodnje, povezanosti s urbanim sredinama, socijalne pokretljivosti stanovništva i slično.

3. Nosioi političke socijalizacije i osobine mladih

Iako mlade uzimamo kao određenu kategoriju u istraživanju, oni ipak nisu homogena socijalna skupina niti s obzirom na svoj socijalni položaj, niti s obzirom na neke demografske osobine. U ovom ćemo dijelu analizirati nosioce političke socijalizacije s obzirom na tri osnovne osobine mladih: spol, dob i školsku spremu.

Spol. Razlike među spolovima nalaze svoje refleksije i u kompleksnijim društvenim zbivanjima, ne zato što su ljudi s obzirom na spol usmjereni na različite vrste društvenog, u ovom slučaju političkog ponašanja, već zato što ih društvo, ovisno o utjecajima tradicije — što znači određenih vjerovanja i stereotipija, usmjerava na različite oblike ponašanja. Eventualno dobivene razlike između muškaraca i žena uvijek su karakteristike društvene sredine koju se istražuje, a ne osobine varijable spola. Ove navedene ograde na izvjestan su način za naše rezultate suvišne, jer su dobivene razlike dosta marginalne, iako su u skladu s očekivanjima. Djevojke su (svakako kao rezultat tradicije a ne osobina ličnosti), više pod utjecajem roditelja kao nosilaca političke socijalizacije nego što su mladići (djevojke — 27,4%, mladići — 20,2%), dok su mladići više politički oformljeni na osnovi svoga osobnog iskustva (mladići — 14,1%, djevojke — 6,2%).

U odnosu na personalizirane nosioce utjecaja, mladići su više pod utjecajem očeva (mladići — 29,4%, djevojke — 22,5%) dok su djevojke pod većim utjecajem majki (djevojke — 10,0%, mladići — 4,7%).

Ovi podaci, iako u skladu s očekivanjima, pokazuju da su razlike među spolovima mladih u selu dosta malene, i da oni formiraju svoju političku ličnost na osnovi slične strukture utjecaja.

Dob. S obzirom na dob mladi se nalaze u različitim položajima od procesa školovanja do samostalnog radnog mjesta, od potpune ovisnosti o roditeljima do samostalnog prodičnog života. Svakako da se ta raznolikost mora odraziti i u navođenju utjecaja na politički stav. U naredne dvije tabele dajemo podatke s obzirom na skupne i pojedinačne nosioce utjecaja.

Tabela 4

Skupni nosioci utjecaja i dob

	D o b		
	15—19	20—24	25—29
Roditelji	23,4	22,1	23,9
Škola	28,6	15,1	10,2
Sredstva masovnog komuniciranja	27,6	29,0	26,0
Knjige, predavanja	4,3	2,7	3,6
Drugovi	6,7	9,7	6,6
Iskustvo	6,3	13,9	21,9
Društveno-političke organizacije	2,4	6,7	7,1
Crkva	0,4	0,7	0,5

Tabela 5

Pojedinačni nosioci utjecaja i dob

	D o b		
	15—19	20—24	25—29
Otac	28,2	26,9	21,6
Majka	8,5	4,5	4,9
Član obitelji	3,1	5,7	5,4
Prijatelj	11,7	15,0	12,3
Nastavnik	33,9	18,6	15,2
Svećenik	0,5	1,6	1,5
Rukovodilac	8,0	11,7	15,7
Netko drugi	6,1	16,2	22,6

Ove tabele zorno pokazuju kako se pojedini nosioci utjecaja mijenjaju ovisno o dobi mladih. Tu treba svakako upozoriti da s godinama neki utjecaji tek nastaju, kao i na činjenicu da su odgovori ispitanika vjerojatno više pod utjecajem momentalnog iskustva nego stvarnog djelovanja na njihovu političku ličnost (npr. u tabeli 4 kad se navodi utjecaj škole, odnosno u tabeli 5 utjecaj nastavnika). Kod mladih koji su još uvijek u procesu školovanja (od 15 do 19 godina) utjecaj tih faktora je izrazito najveći, dok će s godinama on znatno opasti. Teško je reći da li se u najmlađe dobne skupine zaista radi o tolikom utjecaju tih faktora, ili u starijih skupina o izvjesnom zaboravu, ali je važnost obrazovnog procesa, i svakako nastavnika kao nosioca tog procesa, u pojedinaca na školovanju očita.

Sredstva masovnih komunikacija javljaju se kao konstantan faktor utjecaja bez obzira na dob, a to važi i za utjecaj roditelja.

Dva su izvora utjecaja u porastu ovisno o dobi: to je osobno iskustvo i djelovanje društveno-političkih organizacija. Kod iskustva se radi o prostoj činjenici da je iskustvo zapravo funkcija starosti, odnosno da se političko iskustvo može stjecati jedino u interakciji s političkim procesima, za što je svakako potrebno i izvjesno vrijeme. Djelovanje društveno-političkih organizacija značajnije je tek nakon 19. godine, što na izvjestan način znači da su one utjecajne tek nakon uključivanja mladih u šire probleme, pošto pretpostavljamo da omladinska organizacija ipak znatnije djeluje u mlađoj dobi (iako po ovim podacima veoma slabo).

Slični su podaci u tabeli 5 gdje u funkciji dobi znatno raste zastupljenost kategorije »netko drugi«, što zapravo znači da sa starošću raste broj utjecaja na pojedinca. U starijih je skupina međutim, značajno zastupljena kategorija »rukovodilac društveno-političke organizacije«, što ukazuje, kako smo to i ranije napomenuli, na značajnost osobnog primjera u političkom djelovanju.

Obrazovanje. Za političkog se čovjeka obično kaže da je u prvom redu obrazovan čovjek. To ne znači da se negira mogućnost političkog djelovanja svih struktura, već u prvom redu da je za zauzimanje aktivnog odnosa prema sferi politike potreban izvjestan obrazovni nivo koji pojedincu omogućava osmišljavanje, interpretiranje i djelovanje. U analizi odnosa obrazovnog nivoa i izvora djelovanja na političku ličnost mladih treba poći od nekih pretpostavki koje su, bilo eksplicitno ili implicitno, već sadržane u dosadašnjem

tekstu. To je u prvom redu pretpostavka da će utjecaj roditelja padati u funkciji obrazovanja, a da će rasti utjecaj ostalih izvora, prije svega škole, osobnog iskustva i osobne aktivnosti.

Razlike su značajne, kako za cijelu tabelu tako i za pojedine nosioce utjecaja, i one slijede određene pretpostavke.

Tabela 6

Skupni nosioci utjecaja s obzirom na vrstu obrazovanja

	Nezavršena osnovna škola	Osnovna škola	Nezavršena škola 2. stupnja	Završena škola 2. stupnja	Više od škole 2. stupnja
Roditelji	45,7	24,7	14,0	15,8	12,2
Škola	9,5	21,3	32,2	19,0	17,1
Sredstva masovnog komuniciranja	23,0	30,5	29,7	26,4	24,4
Čitanje knjiga, predavanja	2,1	2,5	4,8	4,4	12,2
Drugovi	9,5	8,0	6,3	7,0	7,3
Osobno iskustvo	5,8	10,2	8,9	18,3	19,5
Društveno-političke organizacije	2,5	2,5	4,1	8,8	7,3
Crkva	2,1	0,3	0,0	0,4	0,0

U funkciji obrazovanja opada utjecaj roditelja, i tu se zapažaju dva problemna momenta: prvi je kod završene osnovne škole, gdje broj onih koji izjavljuju da su roditelji imali odlučujući utjecaj na njihovo političko formiranje naglo opao sa 45,7% (u pojedinaca s nezavršenom osnovnom školom) na 24,7%, znači skoro dva puta manje; drugi nastaje s upisom škole drugoga stupnja, gdje se taj postotak smanjuje skoro napola, i ostaje relativno konstantan i u ostalih obrazovnih nivoa. U interpretaciji takvih rezultata svakako su prisutna dva momenta. S jedne strane, obrazovanjem pojedinac na izvjestan način raskida s tradicionalnim odnosima i nametanjem autoriteta roditelja po svaku cijenu, a s druge, obrazovanje mu daje nužne pretpostavke za mogućnost utjecaja ostalih izvora socijalizacije, kao što su škola (oni koji nemaju osnovno obrazovanje teško da su i mogli navesti školu kao izvor socijalizacije!), praćenje sredstava masovnog komuniciranja, čitanje knjiga, praćenje predavanja i slično.

Slijedeća interesantna činjenica u prikazanoj tabeli jest utjecaj škole kao faktora socijalizacije. U nižih obrazovnih nivoa ona se znatno rjeđe navodi, ali zato i u viših obrazovnih nivoa njezin utjecaj slabi. Taj izvor političke socijalizacije najčešće navode oni pojedinci koji se nalaze u procesu školovanja. Više obrazovne strukture su na izvjestan način već zaboravile djelovanje toga faktora (što ne znači da je on u njih bio manje djelatan), dok niže, kao što smo ranije naveli, nisu ni bile u mogućnosti da prime njegov utjecaj.

Faktori koje smo ranije nazvali »osobna aktivnost«¹ djelatni su tek u viših obrazovnih skupina ili, preciznije rečeno, formiranje političke ličnosti na osnovi čitanja knjiga i praćenja predavanja prisutno je značajnije tek u pojedinaca koji su nastavili školovanje i poslije škole drugoga stupnja, dok su faktor osobnog iskustva navodili i oni koji imaju završenu školu drugog stupnja.

Slično vrijedi i za aktivnost društveno-političkih organizacija koje, kao izvor formiranja političke orijentacije, u nešto većem postotku navode pojedinci sa završenom školom drugoga stupnja.

Na osnovi izjava ispitanika, sredstva masovnog komuniciranja i prijatelji, izgleda da podjednako djeluju na sve obrazovne razine.

Radi cjelovitog uvida u strukturu nosilaca političke socijalizacije u odnosu na obrazovanje, prikazat ćemo ih s obzirom na njihovu vrstu.

Tabela 7

Struktura nosilaca političke socijalizacije s obzirom na vrstu i obrazovanje

	Nezavršena osnovna škola	Osnovna škola	Nezavršena škola 2. stupnja	Završena škola 2. stupnja	Više od škole 2. stupnja
Primarni	55,2	32,7	20,3	22,8	19,5
Sekundarni	37,1	54,6	66,0	54,6	48,8
Osobna aktivnost	7,9	12,7	13,7	22,7	31,7

Ovi podaci jasno pokazuju kako obrazovanje omogućava utjecaje izvan konteksta primarnih odnosa, i kako se na izvjesnom stupnju obrazovanja sam pojedinac pojavljuje kao ličnost koja se sama socijalizira i to svojom aktivnošću i neposrednim iskustvom.

Slične smo podatke dobili i u analizi odnosa personaliziranih nosilaca utjecaja i obrazovnog nivoa.

Tabela 8

Nosioci političke socijalizacije — pojedinci i obrazovanje

	Nezavršena osnovna škola	Osnovna škola	Nezavršena škola 2. stupnja	Završena škola 2. stupnja	Više od škole 2. stupnja
Otac	32,6	27,0	25,9	24,1	19,6
Majka	15,7	7,6	4,6	2,7	0,0
Član obitelji	6,6	3,7	3,6	3,7	5,9
Prijatelj	17,4	15,2	10,9	10,4	7,8
Nastavnik	12,8	24,2	37,3	23,1	37,3
Svećenik	1,2	1,1	1,0	0,7	0,0
Rukovodilac društ. politič. organizac.	5,8	9,3	9,0	16,7	9,8
Netko drugi	7,9	11,8	7,7	18,7	19,6

I ovdje je, slično ranije navedenim rezultatima, vidljivo da se predstavnici obitelji (otac, majka, član porodice) rjeđe navode kao nosioci socijalizacije u viših obrazovnih nivoa, s time da nam ovi podaci daju dodatan uvid u ranije navođene rezultate. Tu prvenstveno mislimo na odnos utjecaja oca i majke, što je posebno zapaženo u pojedinaca s najnižim obrazovanjem. Na prvi bi se pogled taj podatak mogao interpretirati kao rezultat većeg broja djevojaka u toj obrazovnoj skupini, a ranije smo pokazali da one češće od mladića navode majku kao nosioca socijalizacije. Međutim, analiza podataka

pod kontrolom faktora spola pokazuje da je i u mladića i u djevojaka znatno prisutan utjecaj majke u toj obrazovnoj grupi, naravno u onim relacijama koje smo ranije pokazali da vrijede s obzirom na spol ispitanika.

Za razliku od podataka navedenih u tabeli 6 ovi nam podaci pokazuju da je je utjecaj osobe nastavnika znatan i u viših obrazovnih nivoa, a ne samo u pojedinaca koji se nalaze u procesu školovanja u školama drugoga stupnja. Iako pojedinci koji imaju više od škole drugoga stupnja (ili se nalaze na školovanju u višim školama) često ne navode faktor škole kao izvor socijalizacije, oni navode faktor nastavnika čiji utjecaj priznaju (štoviše, nastavnici se pokazuju kao najprisutniji personalizirani nosioci socijalizacije!).

Kao što smo to i ranije naglasili, s obrazovanjem raste raznolikost utjecaja, što se u ovoj tabeli izražava u kategoriji »netko drugi«.

Podatak koji je usko povezan s ranije iznesenim odnosi se na strukturu obrazovanja roditelja i njihov utjecaj na mlade. Iako to na prvi pogled izgleda čudno, veći je utjecaj roditelja na mlade u onim porodicama u kojima nitko nema više od osnovne škole, nego u porodicama s višom obrazovnom strukturom. Taj je rezultat posljedica ne samo obrazovne strukture roditelja već i nivoa obrazovanja djece. U porodicama s nižom obrazovnom strukturom 34% mladih navodi utjecaj roditelja kao odlučujući, dok u ostalim porodicama to navodi 17,5% mladih.

4. Slaganje s političkim stavovima roditelja

U prikazu ranijih rezultata vidjeli smo da se značajne razlike uglavnom pojavljuju s obzirom na ulogu roditelja kao nosilaca političke socijalizacije. Pitanje s kojim smo ovdje suočeni odnosi se na to da li će te razlike naći svoj odraz i u slaganju sa stavovima roditelja. Pretpostavka je da će one strukture mladih koje u većoj mjeri prihvaćaju utjecaj roditelja kao odlučujući (u prvom redu one s nižom strukturom obrazovanja) također iskazivati veću podudarnost svojih stavova sa stavovima roditelja.

Tabela 9

Podudarnost sa stavovima roditelja i obrazovanje

	Isti stav	Poz. stav prema društvu	Negat. stav prema društvu	Različit stav	B. o.
Nezavršena osnovna škola	61,8	17,5	4,9	4,6	11,2
Završena osnovna škola	48,3	35,6	4,4	5,6	6,1
Nezavršena škola drugog stupnja	40,7	45,1	4,7	5,3	4,2
Završena škola drugog stupnja	35,5	55,2	1,7	5,2	2,3
Više od škole drugoga stupnja	26,7	63,3	1,7	5,0	3,3
Ukupno	44,9	40,5	3,9	5,2	5,6

Ovi nam podaci pružaju dodatne elemente za već ranije analizirane rezultate. U analizi nosilaca političke socijalizacije vidjeli smo da roditelji nisu odlučujući faktor. Međutim, sada vidimo da oni ne samo što to nisu, već postoji i određeno neslaganje s njihovom orijentacijom. Potrebno je upozoriti da pitanje nije bilo tako usmjereno da traži oštro suprostavljanje (što bi bilo pogrešno zbog strukture ispitanika), već prije određene nijanse u stavovima (npr. »stavovi su nam uglavnom isti, ali su moji roditelji znatno krući, manje elastični na novo«, ili »smatram da su moji stavovi više u skladu s kretanjima našega društva«). Ovo razilaženje sa stavovima roditelja neposredno je povezano s obrazovnim nivoom ispitanika, tako da u prikazanim rezultatima vidimo postepeno povećanje neslaganja ovisno o stupnju obrazovanja.

Podatak na koji je također potrebno obratiti pažnju jest da veoma mali broj ispitanika izražava neslaganje sa stavovima roditelja u smislu svojega negativnijeg određenja prema našem društvu. Ukupno takvih ispitanika ima blizu 4%, s time da taj postotak opada u funkciji porasta obrazovanja. Tvrdnja kojom se mjerio taj odnos glasila je »smatram da moji roditelji previše nekritički primaju sve što se u našem društvu događa«. Izrazito neslaganje sa svojim roditeljima (tvrdnja »ne slažem se sa svojim roditeljima u političkim zbivanjima u našem društvu«) izražava svega 5,2% ispitanika, i tu ne postoje razlike s obzirom na obrazovni nivo.

Kao što se i može očekivati, slaganje s roditeljima je znatno povezano s navođenjem roditelja kao odlučujućeg faktora političke socijalizacije. Oni pojedinci koji su naveli roditelje kao takav faktor, u 70,8% slučajeva navode da imaju iste stavove kao i roditelji, dok pojedinci koji navode ostale nosioce utjecaja, slažu se s roditeljima u prosjeku oko 40% slučajeva. Najveće odstupanje od roditeljskih stavova iskazuju pojedinci koji kao izvor svoje političke socijalizacije navode osobnu aktivnost — knjige i predavanja; samo se 24% takvih ispitanika slaže s roditeljima. Slične rezultate pokazuju i pojedinci pod utjecajem društveno-političkih organizacija.

SADRŽAJ POLITIČKE SOCIJALIZACIJE

Krajnji rezultat političke socijalizacije je »politički čovjek«, koji posjeduje određeni vrijednosni sistem i odnos prema političkoj akciji u najširem smislu.

Koje su to vrijednosti i norme ponašanja koje treba proučavati u seoskoj sredini, pitanje je zavisnih varijabli istraživanja. Pošto smo naglasili da je osnovni sadržaj političke socijalizacije određen postojećim vrijednosnim sistemom (kao izraz društveno-političkog sistema), konfrontacija i načina rješavanja društvenih suprotnosti, čini se ispravnim sistem političkih vrijednosti operacionalizirati kroz suprotstavljanje vrijednosti građanskog društva kao izraz ne tako davne prošlosti (koje su svakako sadržaj političke socijalizacije u određenim obiteljima, crkvi, dio tradicije) i vrijednosti samoupravnog socijalizma.

U nedostatku ranijih istraživanja ove problematike u seoskim sredinama uzeli smo neke dijelove jednog razrađenog mjernog instrumenta za mjerenje

političkih stavova,¹ koji se pokazao kao dosljedan i valjan u urbanoj sredini. Tu se zapravo i krije osnovni nedostatak ovoga dijela istraživanja. Primjedbe su uglavnom dvovrsne: prvo, mjerne karakteristike toga instrumenta dobivene su u gradskoj sredini, dakle na populaciji znatno višeg obrazovnog nivoa, tako da se postavlja pitanje jezične primjerenosti upotrebljenih tvrdnji o seoskoj populaciji; drugo, sadržaj se tvrdnji odnosi na širu društvenu problematiku, radničku klasu, samoupravljanje i sl., dakle na probleme koji za značajan dio seoske populacije (one koja radi na vlastitim imanjima) nemaju tako neposredan značaj kao što je to slučaj u drugim strukturama stanovništva. Ove je primjedbe potrebno imati na umu u kasnijoj analizi rezultata, jer su vjerojatno to i razlozi relativno slabe osjetljivosti primjenjenih ljestvica.

S obzirom na sadržaj političke socijalizacije i primjenjene ljestvice (ljestvice za mjerenje aktualnih društvenih vrednota, i ljestvice za mjerenje vrednota građanskog društva, a svaka se sastoji iz četiri tvrdnje), osnovni problem ovoga dijela istraživanja jest: *kakav je međusoban odnos vrijednosti građanskog i današnjeg društva*, s tim da je osnovna pretpostavka da će u seoskim sredinama u mlade generacije još uvijek usporedno egzistirati dva sistema vrijednosti, i da će porast prihvaćanja današnjeg a odbacivanje građanskog biti u funkciji obrazovnog nivoa.

Iako će osnova kasnije analize biti zajednička vrijednost pojedinih ljestvica, odnosno kombinirana vrijednost obadviju ljestvica, smatramo korisnim prikazati najprije postotak prihvaćanja pojedinih tvrdnji. (Vidi tabelu 10)

Tabela 10

*Prihvaćanje pojedinih modaliteta tvrdnji
za mjerenje sadržaja političke socijalizacije*

a) Tvrdnje u skladu s današnjim društvom	1	2	3	4
1. Samoupravljanje je najbolji i najpravedniji pravac razvoja našega društva	58,1	37,3	3,3	1,3
2. Samoupravljanje je jedini oblik društvenog života dostojnog čovjeka	45,6	44,9	7,1	2,5
3. Svaki napredan pokret mora nužno polaziti od interesa radničke klase	58,3	34,6	4,9	2,2
4. Savez komunista treba da bude jedina organizirana politička snaga u našem društvu kako bi mogao ostvariti interese radničke klase	44,7	40,4	10,8	4,1
b) Tvrdnje građanskog društva				
1. Privatno vlasništvo nad sredstvima za proizvodnju najefikasniji je oblik privrede	15,4	24,2	29,2	31,2
2. Ne postoji samo jedna »prava« politika — svatko ima pravo na svoje političko opredjeljenje	38,0	40,7	13,5	7,8
3. Svako društvo mora omogućiti potpunu slobodu u ponašanju i shvaćanju svakoga pojedinca	47,8	38,6	9,1	4,5
4. Višepartijski sistem jedina je mogućnost ostvarivanja demokracije u nekom društvu	19,1	31,0	28,2	21,6

Napomena: oznaka 1 znači — izrazito se slažem, 2 — uglavnom se slažem, 3 — uglavnom se ne slažem, 4 — izrazito se ne slažem. Skalna vrijednost je dobivena na taj način da se odgovor 1 bodovao sa 4, odgovor 2 sa 3, odgovor 3 sa 2 i odgovor 4 sa 1 bodom. Prema tome, viši rezultat označava i pozitivniji stav prema mjernim vrijednostima.

¹ I. Šiber: *Socijalna struktura i politički stavovi*, Zagreb, 1974.

Već letimičan pogled i stupanj prihvaćanja navedenih tvrdnji pokazuje da je polazna pretpostavka bila na mjestu. Tvrdnje koje se odnose na današnji sistem vrijednosti našega društva velikim se dijelom prihvaćaju, ali se u isto vrijeme ne odbacuju tvrdnje koje se odnose na vrijednosti građanskog društva, što samo ukazuje na usporedno postojanje dvaju vrijednosnih sistema. To možda najupečatljivije pokazuju odgovori na tvrdnju o ulozi Saveza komunista koju »izrazito«
odnosno »uglavnom«
prihvaća 88,1% ispitanika, a istodobno prihvaćaju i tvrdnju o višepartijskom sistemu u 50,1% slučajeva!

Prosjek odgovora na tvrdnje u skladu s današnjim sistemom vrijednosti je 13,6 a na tvrdnje o vrijednostima građanskog društva 11,1 (SD = 2,4); (SD = 2,1); mogući raspon bodova je 4—16. Uzimajući u obzir samo prosjek dobivenih odgovora, možemo zaključiti da mladi u velikoj mjeri prihvaćaju vrijednosti našega društva, ali da istovremeno još uvijek nemaju određen stav prema vrijednostima građanskog društva, koje su dio tradicije, a vjerojatno i nedovoljnog razumijevanja novih društvenih odnosa. Uostalom, takva pretpostavka treba da nađe svoju provjeru u analizi odnosa sadržaja političke socijalizacije i obrazovanja.

Tabela 11

Stavovi prema vrijednostima našega i građanskog društva i obrazovanje

	Vrijednosti našega društva		Vrijednosti građanskog društva	
Nezavršena osnovna škola	11,7	40,88	11,5	51,66
Završena osnovna škola	13,5	49,52	11,9	53,32
Nezavršena škola 2. stupnja	13,6	50,00	12,0	53,74
Završena škola 2. stupnja	13,9	51,24	11,3	50,83
Više od škole 2. stupnja	14,1	52,40	9,9	45,02

Napomena: Prva kolona označava bruto-rezultate, a slijedeća označava iste rezultate pretvorene u standardne vrijednosti sa AS = 50 i SD = 10; na osnovi standardnih rezultata lakše se vrše usporedbe.

Ovi podaci nam pokazuju da su naše polazne pretpostavke bile samo djelomično točne. O funkciji obrazloženja raste pozitivnost stava prema našem društvu, i to je uglavnom kontinuirani porast, s izuzetkom najslabije obrazovnih pojedinaca. Iako sve međusobne razlike testirane standardnim statističkim postupkom t — testom nisu značajne, opći trend nam omogućava da ustanovimo određenu zakonitost u odnosima te dvije varijable. Međutim, što se tiče stavova prema vrijednostima građanskog društva, rezultati su daleko kompleksniji i teže interpretativni. U svakom slučaju oni ne potvrđuju polaznu hipotezu, na osnovi koje smo očekivali da će upravo u tim stavovima doći do značajnih razlika među ispitanicima s obzirom na njihovo obrazovanje. Pošto rezultati prvih četiriju obrazovnih skupina međusobno nisu statistički značajno različiti, a ne pokazuju ni određenu kontinuiranost kao što je bio slučaj u stavova prema našem društvu, čini nam se opravdanim zaključiti da do jasno formiranog odnosa prema vrijednostima građanskog društva, što znači razumijevanja njihova sadržaja i relacije prema novom vrijednosnom sistemu, mladi u selu dolaze tek sa završenom srednjom školom. Na žalost, ne raspoložemo podacima na ovaj način obrađenim za urbane

sredine, tako da nam je nemoguće ovu tvrdnju interpretirati nezavisnim djelovanjem faktora školovanja, ili faktorom školovanja u određenoj socijalnoj sredini.

POLITIČKA ANGAŽIRANOST

Putem procesa političke socijalizacije formira se određena ličnost pojedinca, koja mu omogućava da bude prihvaćen u okviru političkog konteksta, da zauzima određene stavove prema političkim fenomenima, te da prije svega djeluje politički u svojoj socijalnoj sredini.

U mladima u selu problem političke angažiranosti zahvatili smo kroz članstvo u Savezu komunista, u samoupravnim tijelima i delegacijama (kao formalne pokazatelje), te kroz izjave ispitanika o njihovu političkom djelovanju u okviru primarnih grupa. I jedni i drugi pokazatelji ukazuju da je politički aktivitet mladih u selu dosta nizak.

U organizaciji Saveza komunista nalazi se svega 6,6% ispitanika, a takav podatak smatramo izrazito nezadovoljavajućim. Međutim, članstvo u nekoj političkoj organizaciji veoma je često ne samo stvar interesa pojedinca već i djelovanja same organizacije, odnosno iniciranja uključivanja kako u samu organizaciju tako i u neposrednu političku akciju. Ovo naglašavamo zbog toga što 43,2% mladih izražava želju za članstvom, ali za sada ta želja nije realizirana. Uspoređujući te podatke s podacima dobivenim u urbanoj sredini² vidimo da u odnosu na Savez komunista ne postoje razlike u mlade generacije s obzirom na relaciju selo-grad, ali da mladi u gradu u znatno većem postotku (»starija skupina« mladih 24%, a »mlađa skupina« mladih 14%) uspijevaju tu želju i realizirati.

Slični podaci dobiveni su i s obzirom na članstvo u organima samoupravljanja, odnosno u delegacijama, s time da su ti podaci više rezultat odnosa okoline prema mladima nego same aktivnosti mladih. Svega 5% ispitanika članovi su samoupravnih organa, a 3,7% članovi delegacija.

Tabela 12

Razgovor o politici u okviru primarnih grupa

	Porodica (roditelji)	Drugovi na poslu, u školi	Drugovi u slobodno vrijeme
Nikada ne razgovara	44,6	35,3	45,9
Ponekad razgovara	45,7	47,0	42,5
Često razgovara	5,7	14,1	8,2

Odgovori o neformalnoj aktivnosti čine nam se zanimljivijim, jer su »čišći« podaci o mladima nego ovi o formalnoj aktivnosti. Tu neformalnu aktivnost operacionalizirali smo kroz razgovor o politici u okviru porodice,

² I. Šiber: *Socijalna struktura i politički stavovi*.

grupe prijatelja i u okviru školske, odnosno radne sredine, i kao izrazitiji oblik političke aktivnosti, djelovanje ispitanika, s ciljem da se uvjeri u ispravnost svoga političkog stava.

Ovi podaci pokazuju da je neformalna aktivnost veoma slaba, da politika nije čest predmet razgovora u primarnim grupama, ali da učestalost takvog oblika aktivnosti varira od grupe do grupe. Kada kažemo da taj oblik aktivnosti nije čest, tada prvenstveno imamo na umu da i odgovor »razgovora ponekad« treba prije uzeti kao društveno prihvatljiv odgovor na takvu vrstu pitanja nego kao stvaran oblik djelovanja, kao i određeno vrednovanje tih rezultata, jer je sama činjenica da skoro 50% mladih nikada ne razgovara o politici dovoljna da takve odgovore interpretiramo kao nepovoljne s aspekta htijenja našega društva.

Druga vrsta podataka, također interesantnih, odnosi se na podatke u okviru pojedinih grupa. Razgovor o politici, u okviru porodice i grupe prijatelja približno je jednako zastupljen — uglavnom veoma slabo, dok je u okviru školske odnosno radne situacije politika znatno češće predmet razgovora. To samo pokazuje kako upravo te sredine, sadržavajući u sebi političke aspekte (razni oblici samoupravljanja), usmjeravaju pojedince da se angažiraju. Ipak, podatak da je preko jedne trećine mladih i u tim sredinama potpuno pasivna, ukazuje da politika odnosno razni politički fenomeni nisu još uvijek postali sastavni dio svakodnevnog konteksta pojedinca, barem ne s obzirom na njegove subjektivne odnose.

Tabela 13

Iznošenje vlastitog političkog stava

— da, veoma ga često iznosim	7,6
— samo ponekad	38,8
— ne, nikada	53,7

Ova tabela nam pokazuje sličnu distribuciju odgovora kao i u prethodna tri odnosa, što bi se mogli interpretirati da je razgovor o politici ujedno i iznošenje vlastitog političkog stava. Međutim, analiza povezanosti iznošenja političkog stava i razgovora o politici u pojedinim primarnim grupama samo djelomično potvrđuje takvu interpretaciju. Povezanost iznošenja vlastitog stava i razgovora o politici s roditeljima samo je 0,316, što je za povezanost između takvih dviju varijabli veoma malo, i ukazuje da u tim razgovorima pojedinac, odnosno ispitanik nije aktivan. U grupama u okviru škole ili radnog mjesta povezanost je 0,538, a u okviru grupe prijatelja 0,489, što ukazuje na znatno veću povezanost, a ti podaci pokazuju da je tek u tim grupama ispitanik ravnopravan i u mogućnosti da se aktivno postavlja.

Provjera jedne, same po sebi »razumljive« povezanosti, dovodi nas u priličnu nedoumicu u interpretaciji ovih podataka. Naime, logično je očekivati da će članovi Saveza komunista biti znatno aktivniji od nečlanova, pa u krajnjoj liniji da će oni u ogromnom postotku izjavljivati da su aktivni u neformalnim odnosima. Rezultati takvu pretpostavku samo djelimično potvrđuju. U okviru porodice 44,3% članova Saveza komunista ne razgovara o politici, u okviru radne odnosno školske sredine 9,7% (57,3% ponekad), a u grupi prijatelja ne razgovara 29,7%. Opet se pokazuje da je školska odnosno radne sredine onaj kontekst u kojemu je politika najprisutnija, ali i u tim sredinama

postoje članovi SK koji nikada ne razgovaraju o politici, a najveći ih broj to čini samo ponekad. Možda podatak da svega 25,2% članova SK često iznosi svoj politički stav, 54,4% samo ponekad, a da ih 20,4% to nikada ne čini, najbolje ilustrira tu vrstu aktivnosti mladih članova Saveza komunista u selu. (Ne znamo kakva je situacija u urbanim sredinama, ali pretpostavljamo da je vjerojatno još slabija, pošto seoska sredina — kao izrazito homogena — znatnije utječe na pojedinca da se politički aktivno postavlja, ako je već, barem formalno, iskazao za to spremnost.)

MEĐUSOBAN ODNOS NOSILACA POLITIČKE SOCIJALIZACIJE, NJEZINA SADRŽAJA I POLITIČKE ANGAŽIRANOSTI

U okviru ovoga razmatranja suočeni smo s tri grupe problema:

1. kakav je odnos pojedinih nosilaca političke socijalizacije i njezina sadržaja,
2. kakav je odnos pojedinih nosilaca političke socijalizacije i političke aktivnosti,
3. kakav je odnos političke aktivnosti i sadržaja političke socijalizacije.

1. Nosioci i sadržaj političke socijalizacije

U vezi s ovim problemom polazimo od pretpostavke da su primarni nosioci socijalizacije (prvenstveno roditelji) značajnije povezani s ranijim vrijednosnim sistemom, dok su sekundarni (izuzevši crkvu) značajnije povezani s današnjim sistemom.

Tabela 14

*Skupni nosioci i sadržaj političke socijalizacije
(u standardnim vrijednostima)*

Nosioci političke socijalizacije	Vrijednosti našega društva	Vrijednosti građanskoga društva
Društveno-političke organizacije	51,47	45,42
Čitanje knjiga, predavanja	50,48	49,17
Škola	49,52	49,58
Novine, radio, TV	50,95	50,00
Drugovi	49,52	50,83
Iskustvo	48,57	50,83
Roditelji	49,05	51,25
Crkva*	50,95	53,47

U ovim je tabelama jasno došla do izražaja manjkavost našega mjernog instrumenta za mjerenje sadržaja političke socijalizacije — nedovoljna osjetljivost. Ipak, određeni trendovi postoje, ponegdje postoje i značajne razlike, tako da smo donekle u mogućnosti da (uz nužnu ogradu), odgovorimo na postavljeni problem.

Tabela 15

Pojedinačni nosioci i sadržaj političke socijalizacije

Nosioci socijalizacije	Vrijednosti našega društva	Vrijednosti građanskoga društva
Rukovodilac društveno-političke organizacije	51,90	48,34
Nastavnik	50,48	49,58
Majka	50,48	49,58
Prijatelj	49,52	50,00
Član porodice	48,57	50,42
Netko drugi	50,48	50,83
Otac	49,52	51,25
Svećenik*	44,76	53,33

Kao osnovno, u tabelama je vidljivo — pogotovo u tabeli 14 gdje su prikazani rezultati s obzirom na skupne nosioce utjecaja, što nam je ovdje i inače od primarnog interesa — da su razlike daleko veće i značajnije s obzirom na vrijednosni sistem građanskog društva, nego s obzirom na vrijednosni sistem našega društva. Na taj se način potvrdila jedna od polaznih pretpostavki — po kojoj su vrijednosti našega društva općeprihvaćene, a da se razlike očituju u odnosu prema ranijim vrijednostima. Jedina kategorija nosilaca političke socijalizacije koja se izdvaja po negativnijem sadržaju političke socijalizacije s obzirom na vrijednosti našega društva, jest osobno iskustvo. Čini nam se da taj rezultat treba slobodnije interpretirati i izvan domašaja samih rezultata, kao određenu vrstu racionalizacije negativnog stava prema društvu u kojemu pojedinac živi. Osobno iskustvo, lični doživljaj, uvijek ima veću težinu nego nešto preneseno, i svaki stav, pogotovo predrasuda, nalazi svoje oblike opravdanja u parcijalnim iskustvima, a još više u njihovoj iskrivljenoj interpretaciji, i svakako generalizaciji. Ostali nosioci utjecaja, što je vidljivo iz tabele, međusobno se ne razlikuju.

Kod rezultata o vrijednostima građanskog društva, situacija je drugačija. Ti rezultati opravdavaju pretpostavku o većoj povezanosti tradicionalnih vrijednosti s tradicionalnim nosiocima utjecaja — roditeljima, odnosno o negativnoj povezanosti institucionalnih nosilaca utjecaja s tom vrstom vrijednosnog sistema. No i ovdje treba biti oprezan, jer su zbog slabe osjetljivosti mjernog instrumenta razlike dosta malene, tako da se interpretacija prije zasniva na pravilnostima koje tabele sadrže nego na statističkim pokazateljima. Nosioci koji određuju negativniji stav prema vrijednostima građanskog društva u prvom su redu društveno-političke organizacije, zatim škola i sredstva masovnog komuniciranja, uz osobnu aktivnost ispitanika (čitanje knjiga i predavanja), dok pozitivniji stav prema tim vrijednostima određuju drugovi, roditelji, osobno iskustvo i crkva.

2. Nosioci političke socijalizacije i politička aktivnost

Ovdje ćemo prikazati odnose između utjecaja pojedinih nosilaca i članstva u Savezu komunista, samoupravnim tijelima u izražavanju svoga političkog

stava. Pretpostavka je da će angažiraniji pojedinci biti više pod utjecajem institucionalnih nosilaca, odnosno da će manje angažirani pojedinci biti više pod utjecajem roditelja.

Dobiveni su rezultati uglavnom potvrdili polaznu pretpostavku. Od onih pojedinaca koji su pod utjecajem roditelja, 61,9% *ne želi* ući u Savez komunističke partije, i to je najveće izjašnjenje u tom pravcu (izuzevši one koji su pod utjecajem crkve, ali njih je i suviše malo za određenije zaključke, mada su oni sami po sebi razumljivi). S druge strane, pojedinci koji izjavljuju da su pod utjecajem društveno-političkih organizacija — u 19,3% slučajeva *ne želi* ući u SK; od onih koji su svoj stav formirali pod utjecajem literature i predavanja — *ne želi* ih ući u SK 32%, a od onih koji su pod utjecajem škole — 41,5%, itd. U svakom slučaju ovi su rezultati u skladu s polaznom pretpostavkom.

S obzirom na članstvo u samoupravnim organima i delegacijama razlike su veoma male, mada su i one na izvjestan način sukladne pretpostavci, jer je ukupan broj članova tih tijela veoma mali (95,2% onih koji su pod utjecajem roditelja formirali svoj politički stav nisu niti u samoupravnim organima niti u delegacijama).

Kao pokazatelj neformalne političke aktivnosti uzeli smo ovdje jedino izražavanje političkog stava u odnosu na izrečene nosioce utjecaja. Podaci su, slično podacima s obzirom na članstvo u Savezu komunista, veoma izraženi i sukladni su polaznoj pretpostavci. Ako odgovore dihotomiziramo na izražavanje stava i neizražavanje, dobivamo slijedeće podatke:

Tabela 16

Istraživanje političkog stava u odnosu na nosioce utjecaja

	Izražava stav	Ne izražava stav
Društveno-političke organizacije	75,8	24,2
Knjige, predavanja	59,2	40,8
Novine, radio, TV	51,4	48,6
Osobno iskustvo	50,7	49,3
Drugovi	50,5	49,5
Škola	41,8	58,2
Roditelji	30,9	69,1
Crkva	14,3	85,7

Pored nalaženja potvrde polaznoj pretpostavci potrebno je upozoriti na još jednu činjenicu koju ova tabela sadrži. Riječ je o podacima o odnosu izražavanja stava i navođenja utjecaja škole kao nosioca socijalizacije. Vidljivo je da ti podaci *ne izražavaju* stavove, što se eventualno može interpretirati godinama starosti ispitanika koji se još uvijek nalaze na školovanju, odnosno škola *ne stimulira* izražavanje stavova.

3. Politička aktivnost i sadržaj političke socijalizacije

Odnos političke aktivnosti i sadržaja političke socijalizacije na izvjestan je način i provjera valjanosti primijenjenih mjernih instrumenata. Ako razlike između članova Saveza komunista i onih koji to *ne žele* biti nisu značajne

na primijenjenim ljestvicama, tada je sigurno da one nisu valjane za istraživanje ove problematike. U izvjesnoj, mada manjoj mjeri, to vrijedi i za ostala dva aspekta.

Tabela 17

Članstvo u SK i sadržaj političke socijalizacije

	Vrijednosti građanskoga društva	Vrijednosti našega društva
Članovi Saveza komunista	52,38	46,26
Žele postati članovi SK	51,90	49,17
Ne žele postati članovi SK	48,10	51,24

Ovi nam podaci pokazuju da su primijenjeni mjerni instrumenti i pored navedenih nedostataka (nedovoljna osjetljivost i neprimjerenost) ipak valjani za mjerenje ispitivane varijable — političkih stavova. Također se slično ranijim rezultatima, pokazalo da je stav prema vrijednostima građanskog društva znatno diskriminativniji za političku orijentaciju od stavova prema našem današnjem društvu. Naravno, potrebno je upozoriti da izjašnjavanje »ne želim postati članom SK« samo po sebi nije negativna orijentacija, ali je ipak za očekivati da bi oni pojedinci koji to već jesu, ili to žele postati, trebali imati u *prosjeku* povoljnije stavove prema suvremenom društvu.

Dok su obje primijenjene ljestvice s obzirom na varijablu članstva u SK pokazale značajne razlike, u druge dvije varijable to nije slučaj. I kod članstva u samoupravnim organima i delegacijama, kao i u izražavanju političkog stava, stav prema vrijednostima našega društva pokazao se nediskriminativan, odnosno ne postoje razlike s obzirom na ispitivane varijable. Međutim, u stavu prema građanskom društvu razlike postoje, i to u skladu s navedenom pretpostavkom. Pojedinci koji jesu članovi samoupravnih tijela i delegacija imaju negativnije stavove prema vrijednostima građanskog društva od onih koji to nisu (članovi samoupravnih tijela — 46,26, članovi delegacija — 49,17, nisu angažirani — 51,25). Isto tako pojedinci koji izražavaju svoje političke stavove imaju negativnije stavove prema vrijednostima građanskog društva od onih koji ih ne izražavaju (svoje stavove izražavaju često — 47,09, ponekad — 48,75, nikada — 51,25).

KRATAK SAŽETAK OSNOVNIH ZAKLJUČAKA

U analizi političke socijalizacije mladih u selu pošli smo od pretpostavke dominantnog utjecaja roditelja, imajući na umu tradicionalne odnose u seoskoj sredini, te nisku obrazovnost i mogućnost neposrednog utjecaja uz kontrolu. Rezultati su, međutim, pokazali da je ta pretpostavka pogrešna, i da su osnovni nosioci utjecaja na mladu generaciju uglavnom institucionalni — u prvom redu sredstva masovnih komunikacija i škola.

Nosioci utjecaja razlikuju se s obzirom na neke osobine sela kao cjelina, prije svega s obzirom na regiju u kojoj se nalaze, a zatim na dio aktivnog stanovništva u radnom odnosu.

Nosioci utjecaja razlikuju se i s obzirom na neke osobine mladih, i tu dominiraju razlike u obrazovanju i dobi. Pojedinci s nižim obrazovanjem pod većim su utjecajem roditelja, s time da taj utjecaj opada u funkciji obrazovnog nivoa, a rastu utjecaji škole, odnosno osobne aktivnosti pojedinaca. U odnosu na dob, utjecaj roditelja je stalan, ali su zato znatne razlike u utjecaju škole, a pogotovo osobnog iskustva i djelovanja društveno-političkih organizacija.

Slaganje s političkim stavovima roditelja u velikoj mjeri ovisi o obrazovanju ispitanika: ono opada u funkciji obrazovnog nivoa.

U odnosu na sadržaj političke socijalizacije ispitivali smo dvije osnovne orijentacije: prihvaćanje vrijednosti našega društva i vrijednosti građanskog društva. I pored određenih primjedbi na primijenjene mjerne instrumente, pokazalo se da su polazne pretpostavke točne, te da još uvijek usporedo egzistiraju dva vrijednosna sistema, time da su vrijednosti našega suvremenog društva visoko prihvaćene, ali da se istovremeno nije raskrstilo s ranijim vrijednosnim sistemom. U skladu s tim pokazalo se da razlike s obzirom na neke osobine ispitanika prije svega treba tražiti u stavu prema vrijednostima građanskog društva. Oni pojedinci koji su više utjecajem roditelja, u većoj mjeri prihvaćaju vrijednosti građanskog društva.

Interesantan je podatak o veoma niskom utjecaju crkve i svećenika na političku socijalizaciju mladih. Pri interpretaciji te činjenice treba imati na umu prirodu anketnog istraživanja i osjetljivost problematike koja je znatno otežana postojećim društvenim vrijednostima.

Podatak koji svakako treba zabrinuti, jest niska politička angažiranost mladih, bilo u formalnim oblicima (Savez komunista, samoupravna djelatnost), bilo u neformalnim oblicima (razgovor o političkoj problematici, a pogotovo izražavanje osobnog političkog stava).

Politička aktivnost je povezana sa sadržajem političke socijalizacije, mada ne u onoj mjeri u kojoj bi se to eventualno moglo očekivati s obzirom na prirodu ispitivanih varijabli.

Summary

POLITICAL SOCIALIZATION OF RURAL YOUTH

Analysis of political socialization of rural youth proceeds from the assumption that the dominating influence is one's parents, which stems from the traditional social relationships typical of rural environments, low levels of education, and the constant and close physical proximity of children to their sources of authority. The research shows this assumption to be incorrect. The general carriers of influence on the younger generation are mostly institutional, principally the media of mass-communication and the schools.

In regard to the content of political socialization, two general value-orientations were investigated; the acceptance of the value of the self-managed political society, and the acceptance of the value of bourgeois society. The hypothesis that these two value-systems exist simultaneously, the research results show to be correct. The value of a self-managed society is highly accepted, but at the same time, rural youth have not been severed from the earlier value system of bourgeois society. Finally, the research results also confirm a low level of political involvement among rural youth.

Резюме

ПОЛИТИЧЕСКАЯ СОЦИАЛИЗАЦИЯ СЕЛЬСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Анализ политической социализации сельской молодежи разработан на основе предполагаемого доминирующего влияния родителей с учетом традиционных отношений в сельской местности, низкого уровня образования и возможности непосредственного воздействия при контроле. Результаты исследования указали на всю ошибочность такого предположения, так как основными носителями влияния на молодое поколение являются средства учрежденческого характера — в первую очередь средства массовых сообщений и школа.

В отношении содержания политической социализации исследованы две основные ориентации: принятие ценностей самоуправленческого и социалистического общества, и ценностей гражданского общества. Предположение исследования о сравнительном существовании двух ценностных систем оказалось точным при чем ценности самоуправленческого общества широко приняты но тем не менее еще „не порвана связь” и с прежней ценностной системой.

Исследования раскрыли тоже и низкую политическую ангажированность сельской молодежи, в формальных и неформальных видах а также и связанность политической активности с содержанием политической социализации.